

ОЗБРОЄНІСТЬ ЯК ОЗНАКА БАНДИТИЗМУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

Дослідження проблеми визначення озброєності як ознаки бандитизму провадитиметься з використанням *діалектичного методу пізнання*, за допомогою якого ця ознака складу бандитизму буде проаналізована через вивчення більш загальних категорій, зокрема, складу злочину та складу бандитизму, *методу структурно-системного аналізу*, який дозволить вирішити поставлене питання за допомогою аналізу не лише ст.257 КК, а й інших статей розділу IX «Злочини проти громадської безпеки» постанов Пленуму Верховного Суду України, а також *соціологічних методів*, які використовувалися при вивченні практики застосування ст.257 КК «Бандитизм».

Бандитизм являє собою один із найбільш небезпечних злочинів проти громадської безпеки. Функціонування в Україні банд, метою існування яких є вчинення озброєних нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, створює загрозу життю, здоров'ю, власності осіб, перешкоджає нормальному здійсненню господарської діяльності, що створює стан незахищеності суспільства від злочинних посягань. Все це зумовлює необхідність боротьби з бандитизмом, у тому числі й шляхом застосування заходів кримінально-правового характеру.

Кримінальна відповідальність за бандитизм передбачена ст.257 Кримінального кодексу України (далі – КК). У цій статті бандитизм визначено як організацію озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі. З цього випливає, що однією з необхідних ознак банди є озброєність, поняття якої кримінальним законом не дається. У правозастосовчій практиці, науково-практичних коментарях до КК, навчальній та науковій літературі це поняття тлумачиться по-різному, що призводить до суттєвих складнощів у застосуванні ст.257 КК.

Пленум Верховного Суду України у п.4 Постанови № 9 від 7 липня 1995 р. «Про судову практику в справах про бандитизм» роз'яснив, що обов'язковою ознакою банди є наявність хоча б у одного з її учасників будь-якої вогнепальної чи холодної зброї, за умови, що інші члени групи знають про неї та розуміють, що вона може бути застосована під час нападів. У цій Постанові також відзначається, що банда може бути озброєна і гладкоствольною мисливською зброєю. На таких же позиціях стоїть і судова практика при вирішенні питань кваліфікації бандитизму.

З цього випливає, що озброєність має місце за наявності в банді: а) вогнепальної, у тому числі гладкоствольної мисливської, зброї; б) холодної зброї.

До *вогнепальної зброї* належать усі види бойової, спортивної, мисливської зброї (нарізної або гладкоствольної), як серійно виготовленої, так і саморобної чи переробленої, для проведення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється при згоранні вибухової речовини (пороху або інших спеціальних горючих сумішей) (див. п. 4 Постано-

ви Пленуму Верховного Суду України № 3 від 26 квітня 2002 р. «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами»).

Аналіз судової практики показує, що у переважній більшості випадків банди були озброєні саме вогнепальною зброєю. Але рівень озброєності окремих бандитських формувань суттєво відрізняється. У одних випадках банди під час здійснення злочинної діяльності використовують значну кількість армійської зброї. Так, наприклад, банда під керівництвом гр. Б., що діяла протягом 1995-1996 р. на території Автономної Республіки Крим і входила до складу злочинного угруповання «Греки», на озброєнні мала 5 автоматів Калашнікова, пістолет-кулемет моделі КС-92, 3 реактивних протитанкових гранатомета, пістолет ПСМ та револьвер системи «Наган» [1]. Банда під керівництвом гр. П., яка діяла на території Автономної Республіки Крим у 1993-1994 рр., використовувала таку вогнепальну зброю: 3 автомати Калашнікова, пістолет-кулемет Шпагіна, пістолет системи Макарова та декілька мисливських рушниць [2]. Але у судовій практиці мають місце й випадки, коли до кримінальної відповідальності за бандитизм притягуються учасники банд, на озброєнні яких було лише по одній одиниці вогнепальної зброї. Так, зокрема, банда під керівництвом гр. Б. мала саморобний стріляючий пристрій для пострілів малокаліберними патронами калібру 5,45 мм [3], банда під керівництвом гр. А. – рушницю двоствольну мисливську БМ-16 [4].

Рівень озброєності банд хоча й не впливає на кваліфікацію злочину за ст.257 КК, але має суттєве значення для визначення ступеня його суспільної небезпечності, а тому повинен враховуватися судами при призначенні покарання.

Холодною зброєю, наявність якої також свідчить про озброєність банди, визнаються предмети, які відповідають стандартним зразкам або історично виробленим типам зброї, чи інші предмети, що справляють колючий, колючоріжучий, рубаючий, роздроблюючий або ударний ефект (багнет, стилет, ніж, кинджал, арбалет, нунчаку, кастет тощо), конструктивно призначені для ураження живої цілі за допомогою м'язової сили людини або дії механічного пристрою (див. п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 3 від 26 квітня 2002 р. «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами»). У судовій практиці досить рідко зустрічаються випадки, коли банди мають на озброєнні лише холодну зброю. В окремих випадках холодна зброя використовується на початковому етапі діяльності банди. Прикладом цьому може бути банда під керівництвом гр. П., яка спочатку була озброєна гумовими палицями, що належать до холодної зброї, а також пневматичним та газовим пістолетами й кухонною сокиркою. Але у подальшому один із учасників банди придбав обріз мисливської рушниці, який використовувався разом із іншою зброєю при вчиненні нападів [5]. Окрім вогнепальної, холодну зброю використовува-

ла й банда під керівництвом гр. М., на озброєнні якої були пістолет «Рутер-П94», обріз гвинтівки, детонатори, а також холодна зброя – мисливські ножі канадського типу [6].

Поряд із холодною та вогнепальною зброєю бандами використовуються й *вибухова зброя*, а саме гранати, вибухові пристрої, детонатори тощо. За допомогою вибухової зброї вчиняються переважно напади на підприємства, установи чи організації з метою залякування їх власників, насильницького перерозподілу сфер впливу, протидії законній господарській діяльності. Так, наприклад, банда під керівництвом П., яка діяла в Автономній Республіці Крим і входила до злочинного угруповання «Греки», використовувала гранати РГ-42 та Ф-1, а також саморобні вибухові пристрої з дистанційним управлінням під час нападів на бари, котрі належали представникам протиборствуючого угруповання «Башмаки» – бари «Лазурный», «Наdejда», «Мираж» [1]. Під час таких нападів було заподіяно смерть та тілесні ушкодження багатьом особам, що перебували у барах під час застосування вибухової зброї.

Незважаючи на те, що вибухова зброя не належить ані до вогнестрільної, ані до холодної зброю, вважаємо, що її наявність свідчить про озброєність банди навіть за умови відсутності інших видів зброї. Використання вибухової зброї під час нападів суттєво підвищує характер та ступень суспільної небезпечності вчиненого злочину, заподіює та створює реальну загрозу заподіяння шкоди невизначеному колу осіб, породжує у суспільстві жах перед діяльністю злочинних угруповань. У результаті цього має місце посягання не лише на життя, здоров'я чи власність окремих осіб, а й на суспільну безпеку в цілому, що дає підстави для кваліфікації вчиненого за ст.257 КК «Бандитизм» .

Разом із тим, як вже зазначалося, Пленум Верховного Суду України у Постанові № 9 від 7 липня 1995 р. «Про судову практику в справах про бандитизм» поняття озброєності банди розуміє лише озброєність вогнепальною або холодною зброєю. У теорії кримінального права багатьма вченими вказується, що таке обмежувальне тлумачення не відповідає ст.257 КК, у якій йдеться про озброєність взагалі, а не лише озброєність вогнепальною або холодною зброєю. Так, на думку В.П.Тихого, під зброєю, наявність якої хоча б у одного члена банди утворює її озброєність, слід розуміти пристрої, прилади та інші предмети, конструктивно призначені і технічно придатні для ураження живої чи іншої цілі, тобто зброю у вузькому, власному значенні слова. Така зброя може бути вогнепальною, холодною, вибуховою тощо [7, с.237]. В.О. Навроцький зазначає, що для озброєності банди необхідно, щоб хоча б у одного з її учасників були предмети, які спеціально пристосовані для враження людей, не мають іншого (господарського, спортивного) призначення та на які поширюється спеціальний правовий режим (вони є об'єктом дозвільної системи або носіння їх громадянами заборонено) [8, с.680]. Виходячи з цього, науковцями запропоновано під зброєю, наявність якої необхідно для бандитизму, розуміти не лише вогнепальну та холодну зброю, а також: *вибухову зброю* (бомби, міни, гранати, інші вироби або вибухові прилади у зібра-

ному вигляді, а також засоби ініціювання вибуху (детонатори); *газову зброю* нервово-паралітичної дії; *пневматичну зброю* калібру понад 4,5 мм й швидкістю польоту кулі понад 100 м/с або спеціальні пістолети чи карабіни для пострілу резиновими або аналогічними за своїми властивості металевими снарядами; *електрошокову паралізуючу зброю*; *зброю масового враження* (хімічну, біологічну, лазерну, інфразвукову, променеву тощо) [8, с.680; 9].

Така позиція видається цілком переконливою, за винятком *газової зброї*. Як свідчить судова практика, організовані групи на первинних етапах їх функціонування під час нападів на підприємства, установи, організації або окремих осіб досить часто використовують газові пістолети. У подальшому, під час здійснення злочинної діяльності, вони або купують вогнепальну зброю, або заволодівають нею під час вчинення нападів (протиправно вилучають у її власників, роззброюють працівників міліції, охорони тощо). Після того, як стійка організована група, озброївшись належним чином, переростає в банду, її учасники, як правило, не відмовляються й від використання газової зброї під час нападів. Але ця зброя переважно використовується з метою здійснення не фізичного, а психічного насильства над потерпілими. Сучасна газова зброя за формою та кольором фактично не відрізняється від вогнепальної, а тому звичайно сприймається як вогнепальна, що дає можливість для її використання з метою здолання опору потерпілих. Ця обставина й була взята за основу науковцями, котрі відстоюють необхідність визнання бандами груп, які мають газову зброю [10].

Незважаючи на широке застосування організованими групами під час нападів газової зброї, її наявність не визнається судами ознакою, що свідчить про озброєність групи, а тому за відсутності інших видів зброї виключає кваліфікацію вчиненого за ст.257 КК «Бандитизм» . Аргументами на користь такого рішення є й те, що газова зброя належить до зброї не смертельної дії, використовується переважно з метою застосування психічного насильства, а тому не може свідчити про озброєність групи як ознаку складу бандитизму. Так, наприклад, Апеляційним судом Автономної Республіки Крим було кваліфіковано як розбій за ч.2 ст.142 КК 1960 р. дії організованої групи під керівництвом гр. К., яка вчинила із застосуванням газових пістолетів напад на приватну фірму «Інтерлайн» . З метою проникнення у приміщення фірми й заволодіння приватним майном один з учасників групи наніс охоронцю М. удар рукояткою пістолета по голові, після чого зв'язав його, а потім здійснив постріл із газового пістолета в підлогу поряд з головою гр. М . Іншу особу, яка перебувала під час нападу у приміщенні фірми – гр. Ш. – було також зв'язано, після чого інший учасник групи демонстрував їй газовий пістолет, погрожуючи при цьому вбивством [6]. По іншій кримінальній справі щодо обвинувачення Ц., Н. і Х. судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України, розглянувши її в касаційному порядку, вказала: «висновок суду про те, що ця група мала ознаки банди, є помилковим. За змістом закону однією з ознак банди є її озброєння вогнепальною або холодною зброєю, і в цьо-

му її небезпека для суспільства. Газові пістолети не відносяться до такого виду зброї, а тому дії засуджених не містять ознак бандитизму» [11, с.582]. Але, на нашу думку, вирішення питання щодо оцінки використання організованими групами під час нападів газової зброї потребує подальших наукових розробок.

Викладене дає підстави для висновку, що озброєність як ознака злочину, передбаченого ст.257 КК, з *об'єктивного боку* характеризується наявністю хоча б у одного з членів групи пристроїв, приладів або інших предметів, конструктивно призначених і технічно придатних для ураження живої чи іншої цілі, й таких, що не мають іншого (господарського, спортивного) призначення, а саме: вогнепальної, холодної, вибухової, пневматичної, електрошокової паралізуючої зброї або зброї масового враження.

З *суб'єктивного боку* озброєність банди означає, що її учасники усвідомлюють наявність зброї та можливість її застосування під час здійснення бандою нападів на підприємства, установи, організації чи окремих осіб, а також за інших обставин, пов'язаних з існуванням та діяльністю банди.

Аналіз судової практики свідчить, що в процесі здійснення бандою злочинної діяльності зброя застосовувалась у таких випадках: 1) безпосередньо в процесі нападу з метою вбивства потерпілих, їх залякування чи подолання опору; 2) під час опору працівникам міліції або іншим особам з метою уникнути затримання; 3) для фізичної розправи в межах банди з метою фізичного усунення її керівника або окремих учасників. В останніх двох випадках застосування зброї мало місце не під час нападу, а за інших обставин, безпосередньо пов'язаних з існуванням та діяльністю банди. Виходячи з п.4 вказаної Постанови Пленуму Верховного Суду України, навіть у тих випадках, коли застосування зброї має місце не в процесі нападу, учасники банди повинні усвідомлювати можливість її застосування саме під час нападу на підприємства, установи, організації чи окремих осіб. Але ми вважаємо, така вимога необґрунтовано обмежує застосування ст.257 КК. Аналіз положень цієї норми дає підстави для висновку, що озброєність матиме місце за умови усвідомлення учасниками банди можливості застосування зброї як під час нападів, так і за інших обставин, пов'язаних з існуванням та діяльністю банди.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що *озброєність як ознака бандитизму, відповідальність за який передбачено ст.257 КК, характеризується:*

– з *об'єктивного боку* – наявністю хоча б у одного з членів групи пристроїв, приладів або інших предметів, конструктивно призначених і технічно придатних для ураження живої чи іншої цілі, й таких, що не мають іншого (господарського, спортивного) призначення;

– з *суб'єктивного боку* – усвідомленням учасниками групи наявності зброї та можливості її застосування під час здійснення нападів на підприємства, установи, організації чи окремих осіб чи за інших обставин, пов'язаних з існуванням та діяльністю банди.

Список літератури та використаних джерел: 1. Архів Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, справа 2-1/97. 2. Архів Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, справа 2-52/95. 3. Архів Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, справа 2-68/95. 4. Архів Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, справа 2-39/95. 5. Архів Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, справа 2-43/96. 6. Архів Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, справа 1-62/2002 р. 7. Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник / За ред. М.І.Бажанова, В.В.Сташиса, В.Я.Тація. К., Х., 2001. 8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. К., 2001. 9. Хавронюк М.І. Озброєність і вчинення нападів як специфічні ознаки банди. // Науковий вісник Дніпропетровського ін-ту МВС України. 2000. № 2. 10. Лихова С., Нагнойний Я. Бандитизм: спірні питання кваліфікації // Право України. 1998. № 3. 11. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За ред. С.С.Яценка. К., 2002.

Надійшла до редколегії 03.04.03